

EMBLEMATICKÉ MYSTÉRIUM ZAHRADY

Zahrada je ve své podstatě fenoménem člověkem uspořádaného přírodního jsoučna. Jako somatická encyklopedie universa ve svém pradávnmém posvátném i soudobém profánním významu je lidskou myslí, vůlí a činností uchopenou výsečí kosmické bezmeznosti.

Imago prvotní zahrady či přesněji posvátného lesa nebo háje, obývaného neviditelnými duchy, šepotajícimi a promlouvajícimi k vnímavému zasvěcenci ševelením listů věkovitých stromů, - nese v sobě jako skryté stigma nejen naše kultura, tkvící pevně kořeny v křesťanské, antické i prehistorické hlubinné tradici, ale ve svém nitru i každý z nás.

Háj posvátných dubů v řecké Dódoně byl předobrazem prvních chrámových architektur, kde kněží zvěstovali vůli nesmrtelných bohů.

Lidské vědomí i vědění putuje po úzkém břitu mezi spánkem a bděním, přičemž časová osa věčných návratů v pojetí Mircey Eliada či úprk po lineární přímce kolejí z již neexistující minulosti do ještě nezrozené budoucnosti novodobé civilizace je pouhou nástrahou naší neuhastitelné žízni po jistotě temporality a promítání pomíjivých a proměnlivých jevů do

prostorochasových souřadnic.

Prvotní předdějinné chápání vztahu člověka a přírodního jsoucna, jehož byl nedílnou součástí prošlo samozřejmě dlouhou vývojovou řadou proměn.

Zpočátku snad ani nemusila být vyhledávána a naplňována smyslem zvláštnosti jistá místa v krajině, i když samozřejmě výrazné tvary skalisek, temné a záhadné soutěsky s labyrinty jeskyň, propastí a ponorných řek, místa hlučících vodopádů a říčních peřejí, hluboké ztichlé tůně a širé pláně průzračných jezer, vrcholky kopců a hor s fascinujícím panoramatem dálných obzorů, shluky bizarních balvanů bičovaných zpěněným přívalem mořského příboje s nekonečnou plání oceánu, termální a sopečné jevy - toto vše a mnohem více, co nelze ani slovy popsat a vyjádřit, musilo poutat obzvláště naléhavě lidské vnímání a pozornost, budit emoce a asociace prvotního údivu, strachu i úcty.

Podoba tvarů, pohybů i zvuků lidského těla s tělem krajiny, prostředkující základní orientaci v prostoru i čase.

Bytostný vztah mezi uvažovanými entitami bytí a jejich vzájemná prostupnost v univerzalitě ekosystémů není jen nahodilou morfickou rezonancí mezi takzvaným organickým a anorganickým jsoucnem.

Tato mnohem pozdější binární artikulace je až pokleslým výplodem postrenesanční evropské scientistické reflexe.

Neboť chtěli-li bychom parafrázovat Mac Luhanovu teorii informace, mohli bychom prohlásit, že člověk a jeho vědomí je extenzí krajiny ve smyslu komplexity planetárního ekosystému.

Jak z následujícího bude patrné volím toto pořadí záměrně, neboť doslovně člověk a jeho myšlení je plodem přírodní geneze, nikoliv snad naopak, byť jeho současná destruktivní intervence do planetárního životního prostředí se jeví až tragicky osudovou.

Nejdříve to pravděpodobně bylo zvýraznění a vyjmutí plejády působivých a výrazných míst, jimž se přičítalo mimořádné soustředění energie přírodních živlů.

Mimo to však a o tisíce let později v období neolitu, v souvislosti s radikální změnou způsobu života, jsou v usedlých zemědělských komunitách uměle vytvářeny posvátné kruhové hrazené okrsky, rondely, z nichž nejstarší byly archeology odkryty na jižní Moravě a v Podunají.

Populárnější jsou však jejich o tisíciletí mladší, pokročilejší a monumentálnější příbuzní v západní Evropě, zejména na britských ostrovech.

Patří k nim zejména rozlehlý areál kruhového valu v Avebury s umělým pahorkem Silbury Hill, kde radiokarbonová data ukazují až do čtvrtého tisíciletí před Kristem a další nálezy v této fascinující lokalitě na salisburské pláni.

V uvedených projevech spatřuji konstituování lidského směřování k budování divadel paměti a cyklicky chápaného času věčných návratů, jak tyto myšlenky ve své teorii vyjadřuje anglická badatelka Frances Yatesová v souladu s názory Eliadeho.

Současně jsou to i místa sledování proměn vesmírného času pozorováním pohybu Slunce v ekliptice či měsíčních cyklických fází, sloužící k optimalizaci rytmu zemědělských aktivit.

V současnosti evropská archeologie do jisté míry potlačuje dřívější orientalizující teorie, které se stále obracejí v intencích antikizující křesťanské tradice k hledání prapůvodu lidskou činností utvářeného univerza zahrady nebo parku v ezoterním myšlení a tradici Předního a Dálného Východu.

V symbolickém pojetí představuje archetyp zahradní architektury ideální vizi pravidelného, cyklicky či kvadraticky orientovaného, kosmického sídla, situovaného do domény

nebeské věčnosti.

Vodní zrcadla nádrží a bazénů zrcadlí nebe, voda prýštící z fontán je obrazem čtyř pramenů rajských řek.

V Číně i v Japonsku lidským zahradníkem - , jenž často bývá básníkem, kaligrafem i učencem současně, - artikulovaná příroda je celostí nesmírně složitého proměnlivého velkého světa představovanou v malém dokonalém mikrokosmu a to bez omezujících limitů pravouhlé euklidovské geometrie.

Zdánlivá nahodilost a neuspořádanost je tu výrazem vyššího řádu, protože jako chaotické označujeme jen to, co jsme dosud nepochopili.

Architektonická a zahradnická koncepce obvykle přesahuje omezení dané životním časem jedince a naším poměrně krátkým pozemským pobytem v jednom lidském habitu.

Ve filozofickém znázornění inspirovaném geometrií horizontálního světa a vertikálou smyslu bytí v myšlení francouzského myslitele Gastona Bachelarda můžeme nalézat i určující principy cyklické či kvadriformní skladby prostoročasové a spirituální výstavby přírodního jsoucna, pořádaného představami lidského zahradníka a architekta.

Stálým tázáním však setrvává, zda bezmezná přírodní jsoucna ve své celosti, neuchopitelné lidským jedincem, - není zázračným egregorem, jenž projevuje zcela autonomní rozptýlené vědomí, transcendingící do nesčetných somatických prvků, ať již zmíněné anorganické či organické povahy.

Komplikovaná stavba takového samoregulujícího rozprostraněného jsoucna je běžně lidem nedostupná a obvykle jimi vědomě ani není vnímána a reflektována.

Otázkou po mezích lidských možností zůstává, zda je v lidské kompetenci vytvářet podobná či alespoň do určité míry imitativní jsoucna.

Osobně jsem o takové možnosti přesvědčen a její rozvíjení považuji za jednu z nejdůležitějších aktivit v rejstříku lidských tvůrčích schopností.

Ocitám se tu vědomě v opozici vůči často uváděnému fatalistickému pojetí čínské poetiky, kdy člověk rezignuje na svou funkci ve státě a konfuciánsky hierarchizované společnosti, vědomě se uchyluje do ústraní a pečuje o svou poustevnu a zahradu.

V Knize Enochově slovo -egregor- (z řec. egregorein, bdít) označuje nebeské intelligence - anděly, kteří přísahali, že budou bdít nad horou Hermon. Přeneseně se pak „egregorem“ nazývá entita strážců, kolektivní bytí vzešlé ze shromáždění.

Pierre Mabilie nazývá egregory život civilizací a nazývá tak lidskou skupinu, která je obdařena osobitostí odlišnou od osobitosti jednotlivců, kteří ji tvoří.

Zrození civilizace je tudíž zrozením egregoru, avšak v dávné kabalistické tradici a vůbec pojetí předrenesanční středověké organicistické filozofie je v přeneseném smyslu vlastně egregorem -nadvědomím- obdařena každá význačná přírodní entita: planeta, hora, les atd.

Odpověď pozůstává v mezích lidského, neboť člověk je integrálním prvkem bezmezného přírodního bytí. Má však možnost z vnitřního zdroje vlastní přirozené svobody jednat v souladu s přírodou.

Pokud jedná proti jejímu smyslu, jako je tomu zejména v nadměrně jednostranně rozvinutých technologických civilizacích, svědčí to jen zdánlivě ve prospěch nezávislosti lidského jednání na přírodním dění.

I pustá betonová plocha s bezduchými kovovými konstrukcemi je přírodou, stejně jako přetechnizované termitiště velkoměsta současnosti.

Městská příroda je však magmatickým porušením přírodních biorytmů, sopečnou erupcí amalgamu civilizace a technologií, která v konečné podobě rezignuje i na svého zdánlivého tvůrce a lidský smysl.

Lidé pouště v dobách úpadku antické civilizace zasypávali pískem studny a rušili zavlažovací systémy v dobyté kulturní krajině.

Nomádi ve svém nitru nesli univerzální imago písečného oceánu, spočívajícího pod nesčetnými zrny hvězdných světů zářících na průzračném nočním nebi. Zvětšovali tak prostor vlastní imaginace a nespoutané svobody, protože nemohli žít připoutáni jako usedlí zemědělci k polím, sadům, zahradám a roztáčet kola zavlažovacích systémů po vzoru předchůdců,

Takto poušť lze změnit v úrodnou zahradu a naopak, - zcela v intencích řádu proměn lidské mentality.

Archetyp kosmického jsoucna, nesený vnitřní spirituální energetikou kulturních vzorců se projevuje navenek odpovídající hodnotovou stupnicí a chováním společnosti.

Ostatně obraz rajske zahrady je naléhavěji vnímán až po její ztrátě, po vyhnání z ní, ať již je to v tak dramatických životních prostředích jako je poušť, oceán, prales či velehor, - pozemská prostředí, člověku připomínající jeho osudovou nepatrnost a často i neukotvenost lidského habitu v planetární dimenzi.

Opravdové zahradnické dílo je kontemplací svého architekta o prvotní představě, kterou sdílí s kulturou, jejímž je nositelem.

Čínské i japonské pojetí zahradní tvorby má neodolatelné kouzlo v zmíněném zmenšeném obraze velké divoké přírodní neuspořádanosti nebo v kaligrafickém gestu rozeklanosti a fraktálové mnohoznačnosti skalisek, spleti rostlin a mechů, třišti vodních krůpějí, valounů a zrněk písku, vanutí větrů, oslepujících záblesků v šeru skrytosti a nevyslovitelnosti

Tao nebo zenového kóanu.

Chybí tu však dramatická teatrálnost evropských parků a zahrad, zejména těch komponovaných v 17. a 18. věku, obdobně jako hudební díla Antonia Vivaldiho či Arcangela Corelliho. Se smyslem pro detailní vyváženost a jemný důraz na dokonalou euklidovskou a pythagorejskou konfiguratívni symbolickou geometrii.

U orientálních zahrad je pro absenci pravoúhlého řádu důvod praktický, závislý na magické doktríně, jež přímky považuje za otevření cest zlým škodícím duchovním silám.

Ornament stává se pomíjivým dekorem jakoby zanikajících hudebních motivů, jež odkrývají posléze smysl ticha v nečekaných objevech zákoutí půvabných novoplatónských jeskyní nymf, kde v klidu můžeme rozjímat lásce, vášni, nenávisti nebo i o enigmatickém aktu stvoření světa z nicoty.

Zahradnické dílo je v niterném smyslu ustavičným tvůrčím procesem, jenž sice zná svá zastavení a prodlevy, nikdy však nesmí ustrnout.

Snad nejbližší to vyjadřuje čínská vize taoistické Cesty, ale snad i představa hérakleitovského ustavičně planoucího jsoucna -empyreae-, prodchnutého ohnivou spiritualitou a skrytého za závojem příběhů, věcí a jevů viditelného světa.

Strom je případ obzvláště vzpřímeného bytí, praví Gaston Bachelard v eseji Plamen svíce. Imago mundi mírně a mlčenlivě plápolajícího bytí, jež zdánlivě po čase zakmitá a mizí, vyhasíná a umírá, aby se vzápětí zase zjevilo z věčných jisker semen a zárodků...

Naštěstí to co považujeme za nechtěné, plevel je neodolnější a jeho puzení k růstu trhá hravě sebepevnější nehybné zdi betonových žalářů.

Pomysleme na to, jak by vypadala naše města, dálnice, celý tento svět za pár staletí či desetiletí, kdybychom jej my lidé opustili..., možná včas předtím nežli jej nenávratně

poškodíme a ztratíme.

Jak rychle by pod záplavou zeleně zmizela šed' našich pyšných staveb a na ruinách civilizace by se zrodil nový věčný les.

Zahradník je služebníkem své zahrady...

V artikulování kosmického řádu se jeví důležitější osou výstavby zahrady vertikála, členící jednotlivé horizonty.

Tedy nikoliv rozlehlost, ale členitost odpovídající rytmice ascendující a descendující temporality: pravidlům růstu a uvadání.

Je ozvláštněním a připomínkou priority nebeského řádu, jestliže kameny a skaliska plynou ve vyšších horizontech jako oblaka a naopak nebesa sestupují na zemi, až na nejnižší stupně pomyslného schodiště a zrcadlí se v nehybné hladině umělých tůní.

Je smutné, pokud musí být zahrada chráněna proti vandalismu viditelným oplocením, naopak by bylo ideální kdyby volně přecházela ve volnou krajinu a volná krajina v zahradu.

Přesto bílé zdi citlivě členící vnitřní kompozici čínských zahrad slouží k zvýraznění určitých pohledů, hře stínů a světel i zdůraznění nebeské vertikality u úzkých dvorků.

V zahradě by neměla, vedle míst určených k odpočinku a tiché meditaci, chybět místa zřetelně zasvěcená posvátnému, působícímu na jednu z dominantních složek skutečné lidské osobitosti.

Taková místa mohou být pochopitelně obrácena k tomu, co lze nazvat -duchem či duší přírody-, neboť míněno je univerzální jsoucno.

Duch země, anima mundi, aura přírodního jsoucna, magický ód rozprostraněného celostní-

ho vědomí planetárního egregoru AdamoEve, jak jsem kdysi vyjádřil, není ničím neobvyklým či zvláštním, spíše jen potlačovanou a zapomínanou velice jemnou numinózní hodnotou čistého bytí, která ještě nezná antropomorfizované přírodní entity v podobě vodních, rostlinných či jiných božstev.

Její poetika není náročná již proto, že ji lze tak snadno z přírody vytěsnit a potlačit i vzpomínky na ni: pochopitelně profánní přírodní jsoucno lze pak již bez hnutí mysli bezohledně exploatovat a destruovat.

Z hlediska agresivní civilizace je brutální sekularizace velmi praktické a hygienické opatření, odstraňující nevíтанé zábrany svědomí.

Zanechte všeho myšlení, kdo vstupujete-dalo by se napsat v parafrázi Dantových slov nad vstupní bránu orsiniovského parku v Bomarzo u Viterba. Výzva „lasciate ogni pensiero“ je vlastně svého druhu pastí i pro poučeného návštěvníka, neboť lstivě počítá s předchozím metaracionálním kalkulem či alespoň s jistou mírou předchozí spirituální zkušenosti s podobnými bezsmyslnými hádankami a rébusy.

Antropologickou genezi osvětlující enigmatický pojem -duch země- lze uvést myšlenkami Mircey Eliada. Podle něj prvotní člověk žil v dokonale harmonickém vztahu s přírodou a bohem, jak o tom hovoří Ovidius. Platon ve svých Zákonech referuje o Hésiodově mýtu Kronova věku, kdy člověk tohoto času putoval a žil pod přímým vedením a dohledem z emského ducha, což se ukazuje v různých kosmogonických systémech, stejně tak jako v mýtickém zvýznamňování krajiny. René Alleau dokonce hovoří o představě takzvané druhé svaté Země. Podle koncepce Eliadeho mýtický čas byl pojímán cyklicky a byl periodicky prostřednictvím iniciace a rituálu obnovován. Nebyl tudíž chápán historicky a lineárně jako trojhlavé monstrum minulosti, přítomnosti a budoucnosti, neboť to přesněji řečeno, v nejroztodivnějších obměnách představovalo mocnosti chaosu, narušující centrický a vertikálně budovaný řád kosmu, jenž byl kolektivními obřady pravidelně rekonstruován ve své prvotní čistotě. Duch se v takto pojímaném kosmu projevuje jako všudypřítomný a věčný, stvoření či tvoření v posvátném čase je jeho nepřetržitým a kontinuálním obnovo-

váním a znovuzrokováním.

Z každého postavení se roční pout' slunce i měsíce jevila jako skladba různých poloh vůči horizontu, stejné konfigurace zaujímaly hvězdy, obsahující tak komplementární dimenzi lidského života, přičemž stále byly hledány a nalézány vztahy mezi energetikou lidského těla a tělem kosmu. Země byla chápána ve smyslu univerzálního božství, nikoliv jako hmotná země, ale jako spirituální virtualita, což je v souladu s učením nejstarších filozofických systémů. Tělo země stejně jako tělo lidské je porušitelné a subjektem změn, ale duch je neproměnný a stálý. Ve středověkém myšlení tuto představu z prehistorických dob vyjadřuje Basilius Valentinus slovy: Země není mrtvé tělo, ale je obývána duchem, jenž je jejím životem a duší. Všechny stvořené věci, včetně minerálií, berou svou sílu ze zemského ducha. Tento duch je život, živený prostřednictvím hvězd a sloužící za potravu všem živoucím věcem a je jejich lůnem (dělohou). Žlab ducha přivádí z výšin, co zemská minerální líheň přechovává v útrobách, jako matka její nenarozené dítě v děloze.

Nejstarším prvkem v náboženských systémech je uctívání ducha země (duše země) v mnoha jeho aspektech. Zvláště v případě putujících lidí - nomádů, poutníků - je země pro ně matkou a oni jako děti v její ochraně a péči. Z toho vyplývá uctívání sil země na různých místech glóbu v kulturách a náboženských systémech, i když v těch pokročilejších (křesťanství či islám) je překryto morální a etickou dimenzí.

Jsou to posvátné studánky, háje, skály, jeskyně, hory a stromy, jezera, řeky a nejrozmanitější místa, kde se projevuje božská síla přírody léčivými a očistnými účinky. C.G. Jung hory, vztyčené kameny a stromy nepovažuje pouze za falické symboly, ale vyjádření prvotního zdroje plodící kreativní síly vesmíru. Sumerské zikuraty, stupňovité chrámy Inků, stúpy a pagody raného buddhismu, věžovité temply a gópurý jihoasijských Hindů, kopce evropských pravěkých mohyl mají vzhled i elevaci připomínající hory. Dávné kosmogonie, jež jim daly vzniknout, představují veškeré bytí složené ze tří sfér či rovin: pozemské, podzemní a nebeské. Pozemská je doménou života, podzemní říší smrti a nebeská královstvím transcendentních nadlidských bytostí - bohů, duchů či demiurgů. Každá z těchto kosmických vrstev byla v nejstarších kosmogoniích myšlena vždy ve své nejjednodušší

formě, totiž jako rovná plocha. Tato koncepce byla definována pomocí vertikální osy, jež byla čepem a osou celého systému, spojnicí mezi třemi horizonty nad sebou ležících kosmických úrovní či plánů. Osa podpírala jako pevný pilíř vznášející se nebe. Existují však i komplikovanější představy, jež tuto roli přiřkládají hraničním kamenům nebo sloupům, umístěným na čtyřech hlavních bodech světové růžice. V mýtickém vyjádření světová osa (axis mundi) dostala podobu mohutného kosmického stromu, jehož kořeny sahaly hluboko do podzemního světa a vrcholek do nebeského okrsku (strom Yggdrasil starogermánské mytologie).

Trojnásobná role, osy, pilíře a spojovacího článku mezi jednotlivými úrovněmi je často prisuzována vyvýšenému místu - hoře, pahorku, mohyle nebo umělému náspu. Právě hory (Egypt, Řecko, Indie) byly pokládány za žebřík mezi pozemskou krajinou lidí a nebeskými sídly bohů. Dodnes se setkáváme se zbytky těchto názorů ve slovesných rčeních. Takřka každé náboženství má ve své nauce motiv nanebevstoupení. Zpravidla ovšem u nižších systémů, představovaných rozličnými verzemi šamanismu je výstup vyhrazen zasvěceným a kněžím, lidem zvláštními metodami připravovaným. Víra, že kdysi mohli všichni lidští tvorové vystupovat bez rozdílu k nebi a z něj sestupovat zmiňuje se o tom, že pro prvotní chybu, hřích či provinění byla tato možnost ztracena. Most mezi nebem a zemí zrušen, nebeská cesta tabuizována a vyhrazena jen určitým, jedincům. Přitažlivost nebes však zůstala. Stavební památky, budované v souhlase s teorií kosmické osy, předpokládají, že mohou povznášet věřící - v symbolickém smyslu či magickým přenosem - ke středu kosmu. Odtud bere původ věžovitá a terasovitě či schodovitě stoupající vertikální forma, která má vnuknout pozorovateli styk svého vrcholku s oblohou. Středem kosmu je prostorový bod - místo, které v sobě shrnuje maximum kosmického smyslu, v němž se stýkají všechny kosmické pláně a jímž prochází axis mundi (světová osa). Toto místo by mělo být prostoupeno vesmírnými vibracemi, nebeskou silou spojující viditelné a neviditelné. Podle indického tantrismu, jeho zvuk, Sabda, plodí vibrace, jež tvoří, uchovávají a ničí formy.

Čínské starověké názory o „dračích žilách“ mapují tellurické energetické proudy. Za pomůcku lze vzít analogii mezi siločarami zemského magnetického pole a koncentrickými kružnicemi či spirálovitými útvary. Segmenty těchto prstenců bývají uváděny do souvis-

losti se znaky a symboly geomancie, objevují se v tetuáži novozélandských Maorů či ryté do povrchu posvátných kamenů megalitické kultury (stěny vnitřní chodby a komory tumulusu na ostrůvku Gavrinis v Morbihanské zátocy v Bretani, obětní kámen před hrobkou New Grange u Dublinu v Irsku a j.). Jsou kaligrafickou topografií nejposvátnějšího místa (současně však i primordiálního ne-místa ve středu matečného „oceánu“, neboť tento střed je všude a ve všem) , prvotních Vod, jimiž jako janusovskou branou procházíme zrozením do říše života a umíráním do říše smrti. Tyto Vody očišťují paměť, v jejich hlubině se rodí a obnovuje nejen čas a prostor, ale vše, co podléhá zákonům tvoření.

V prvotních Vodách se rodí i archetypální symbol kosmické celosti - primordiální Vejce, obvykle hadí či dračí. U primitivních národů či z paleolitických nálezů známe ryté, rýhované, ornamentikou pokryté oblázky, oválné pomalované předměty ze dřeva a podobně, které reprezentují kolektivní paměť předků ve vztahu ke konkrétnímu nositeli např. u australských domorodců jsou známy jako „čuringy“. Na rýhování prvotního Vejce vibracemi spirituálně-energetického přenosu z prvotní virtuality do následné projekce upomínají i pierres gravées (ryté kameny) megalitické kultury (např. vnitřní chodby tumulusu na Gavrinisu nebo před hrobkou New Grange).

Ve staré japonské spirituální tradici existuje představa nazvaná tama, „duchovní podstata“ sídlící v člověku, duších zemřelých a ve „svatých lidech“, jež se začne zejména v období přechodu zimy k jaru hýbat a pokouší se opustit tělo. V tomto období ve většině kultur byly také vykonávány nejdůležitější obřady spjaté s obnovou posvátného roku a zajištěním správného plynutí sakrálního času.

Mágové a kněží dávné minulosti se třefovali hrotem posvátného kopí do oka dračí hlavy, aby přesně určili body pro vytyčení půdorysu posvátného místa, kde mělo být koncentrované zemské energii umožněno blahodárně vyvěrat na věřící, uctívající božstvo. To, co je nazýváno uroborickou zemskou silou, polem dračích žil a uzlů čínské geomantiky, lungmei, tělem zemského Hada či Draka, není ničím jiným nežli morfickou rezonancí určitého posvátného topu. Ovládána kaligrafickým principem je virtualita planety projevením prýštění vnitřní hlubinné mariánské energie. Tato země je utkána ze snů našich, snů našich

předků i těch, jež v lineárním profánním čase jen zdánlivě přicházejí po nás. Podobení čchi-, proudící drahami subtilního lidského těla, je ornament hmotné země zpomaleným vlněním oceánické tvůrčí potence Gaie, vyřčenou alfou a zamlčenou omegou Svaté Země, projektem katedrály živoucí evoluce.

Stvoření světa je v indické mytologii vázáno na neustálý koloběh bytí a nebytí, řádu a chaosu, tvoření a destrukce. Dnešní svět je jen jeden z mnoha světů, existujících před námi a po nás. Každý svět zaniká ve velkém kataklysmatu (Mahapralaya) po němž následuje chaos. Periodická obnova světa začíná vodami, jež jej pokrývají. Společnými tvůrci je vše pronikající dech a vše v sobě skrývající voda, z nichž vznikne hiranjagarbha (zlaté vejce, zlaté embryo či zlaté lůno), které je totožné s Pradžápatim. Pánem tvorstva, universa, jehož totožnost se mění podle převládajících náboženských představ.

Podle jedné z védských verzí kosmogonického mýtu plulo zlaté či kosmické vejce na vodách po dobu tisíce let. Pak prasklo a zjevilo Pána universa, který na sebe vzal podobu prvního či věčného člověka, jehož duše je totožná s Universálním duchem. Ten se pak rozdělil v mužskou a ženskou polovinu, jež se spojily a z nichž vzešlo lidstvo. Podle jiné, zlomkovité dochované verze, zrodil Ananda, had věčnosti, nejprve Višnu, otce všech bohů, a pak oplodnil kosmické vejce, z něhož vznikl svět. V novějších mýtech přejímá funkci stvořitele Brahma, jenž se vyvinul z čistě filozofického pojmu brahman, duch světa. Tento se zrodil z kosmického vejce, které plulo po vodách jeden velký kosmický rok. Pak puklo, zrodilo Brahma a z jeho horní půlky vzniklo zlatě zářící nebe a z dolní stříbrně se chvějící země. Brahma bývá symbolizován lotosem, vyrůstajícím z vejce, jenž má i funkci kosmického stromu, osy světa (axis mundi). Podle mladší varianty mýtu po velkém kataklysmu zplo-dil had s několika hlavami Višnu a nesl ho na primordiálních vodách. Višnu je ponořen do kosmického spánku a z jeho pupku vyrůstá lotos, z něhož se zrodil Brahma, aby znovu stvořil svět. Někdy i had nesoucí Višnu je stočen do podoby kosmického vejce, aby byla uchována souvislost se starší tradicí. Jednoduchá personifikace přírodních sil, vyjádřená představou kosmického vejce obtočeného hadem, se s postupným rozvojem mytologie stává stále komplikovanější, antropomorfnější, až se její původní význam úplně vytrácí.

Ve staré indické mytologii se nám zachovaly v upanišadách ještě jiné verze stvoření světa z kosmického vejce. Bráhmanská koncepce o stvoření světa z Pradžapátiho podle Rgvédu jej líčí současně jako hiranjagarbhu, sebeoploďující kosmické vejce. Je sám vejcem i tím kdo jej vyseděl, aby se z něho opět zrodil a svým dechem stvořil bohy, démony, lidi i svět. Tento kosmogonický akt je i paralelou lidských psychických procesů, zde introverze, ponoření do sebe sama, jež je analogií s pohlcením sebe sama. Autoinkubace je oplodňující introverzí, vyjádřením mystické smrti a zrození. Podobné myšlení je vlastní i tantrismu, jenž vzniká na přelomu našeho letopočtu jako ezoterický synkretismus různých náboženských forem. Slučuje hinduistické představy s jógou, protoindickými i neindickými prvky. Vychází z ideje kreativní kosmické síly, zdroje všeho bytí v lidské bytosti i okolním vesmíru. Tato je emanací Šakti, vesmírné síly Matky universa. Jógická cvičení tantrismu mají probudit tuto energii, skrytou v lidském nitru. Objevují se tu některé dávné aspekty pravěkých mýtických systémů. Kosmické vejce označované jako hiranjagarbha, embryonální neprojevený stav tvořivé šakti, jehož první manifestace je současně zrodem kosmu. Podobou kosmického vejce je tu i Brahmanda či Lingam, hladce opracovaný kámen vejčitého tvaru. Lingam, o němž se říká že zplodil sám sebe, je symbolem prvotní jednoty univerza. Je to Šivův falický symbol -mužský princip- a jeho barevné žilkování představuje ženskou tvořivou energii - Šakti, která je s ním nerozlučitelně spojena. Zároveň je Lingam symbolickým zobrazením prostoru, který v sobě zahrnuje celé universum i jeho proces cyklického vývoje (koloběh vzniku, bytí a zániku). Je tedy současně kosmickým vejcem, jež se podle učení tantrismu rozdělilo ve dvě a stvořilo 21 oblastí kosmu. V posvátné knize Prapancasara Tantra se dočteme, že primordiální hmota Prakriti, ve své kvalitě zvuku, nasycuje a oplodňuje Brahmandu či Lingam. Tento zvuk, Sabda, plodí vibrace, které vytvářejí, zachovávají a ničí formy. Zde nalézáme překvapivou souvislost se zmíněným kosmogonickým mýtem malijských Bambarů, podle nějž kosmické vejce vzniklo ze zvukových vibrací, aby se pak rozpadlo na 22 základních elementů, které budou řídit 22 kategorií stvoření. V tantrismu nalézáme i archaickou představu kosmického vejce obtočeného hadem, která je zde však interiorizována, je zároveň symbolem zrození kosmu, ale především probuzení lidské psychiky. Je to pohyb Šakti centry skryté psychické síly v lidském těle, které se nazývají čakrami. Čaker je sedm. Nejvyšší představuje Šivu, kosmické vědomí, nejnižší Šakti, kosmickou energii, zvanou Kundalini. Smysl tantrismu spočívá v

tom, probudit Kundalini jógou, rituální souloží nebo opakováním posvátných manter (slabik) a nechat ji projít všemi čakrami, aby se v nejvyšší spojila s Šivou v původní jednotu mužského a ženského principu. Nejnižší čakra bývá zobrazována pomocí složité mandaly s celou řadou symbolických obrazců, v jejichž centru je lingam (Šiva) obtočený hadem, představujícím spící Kundalini. Někdy bývá tento ústřední motiv osamostatněn v plastice vejce se svinutým hadem. To je opět symbol jednoty, potencované totality, jejímž probuzením začíná proces tvoření, analogický kosmickému stvoření - tedy opět kosmické vejce, symbolizující návrat k původní jednotě člověka a kosmu.

Vejce je výchozí i konečnou formou složitěho psychického procesu změny vědomí.. Indický znalec tantrismu Ajit Mookerjee o tom píše: „Psychosexuální síla osvobozená asanou (tzn. právě popsaným procesem) vyvolává pozoruhodné fenomény, jako je aura, oválná mlhovina, která obklopuje tělo do vzdálenosti 30 až 60 centimetrů. Tato ovoidní forma odkazuje k archetypální představě opakované v celém univerzu, od embrya až k Brahmanda - kosmickému vejci“. Tyto názory jsou v současnosti potvrzovány výzkumem biologické plazmy, vyzařující z živých organismů.

Jinou kulturou je egyptská, v jejíž mytologii se představa vejce vyskytuje v různých souvislostech. Kosmogonický mýtus Egyptů, doložený už od 3. tisíciletí př. Kr. lze shrnout takto: „Praoceán představuje chaotický prvotní stav. Je ztělesněn hadem, symbolizujícím připoutanost k zemi, a žábou, o níž se věřilo, že vznikla z vody. Z pravody se vyzvedne prahora, na ní najde své místo pravejce vytvořené hadem a žábou a z něho se vylíhne prapták“. Tomuto schématu přibližně odpovídá nákres, kde je had Toum, vládce hlubin země, vyobrazen jako Ouroboros, univerzální symbol věčnosti bez počátku a konce. Protože se Ouroboros sám oplodňuje a sám sebe požívá, živí se svou vlastní smrtí, je zároveň symbolem cyklického znovuzrození, věčného návratu. Vejce staří Egyptané ostatně na památku stvoření světa zavěšovali na stropy svých chrámů, jak dokládá Dorothea Forstnerová (Die Welt der Symbole, Wien 1967).

Účastníci periodických obřadů kalifornských indiánských kmenů Yurok a Hupa považují za jeden z nejdůležitějších obřad nazývaný „kladením sloupů pod svět“. Má kosmogonic-

ký charakter obnovení světa i nápravy a jeho konání se časově shoduje s poslední bezměsíčnou nocí a vyjitím nového měsíce, což zahrnuje znovustvoření světa. Rytířský svatý Jiří zosobňuje též toto zpřítomnění „svatého grálu“ v našem „hadím“ světě.

Dokonale byly tyto představy vyjádřeny právě ve staré Číně. Síť kanálů a cest měla přetínat a koncentrovat hadovité kličky zemských silových proudů a směřovat je k hlavnímu sídlu císaře v Pekingu. Tyto kanály a cesty byly císařskými dračími stezkami (lung mei) Číny. Byly značeny obelisky, ceremoniálními mosty a chrámy s drahými lemovanými kameny, sloupy a podobně. Kolem těchto cest se měly sbírat jednotlivé praménky spirituální energie země, vytvářené zejména prostřednictvím horských chrámů a klášterů, pokud byly v blízkosti některé z císařských dračích stezek. Tato symbolicko-magická funkce okruhů cest měla přimknout i vzdálené periferní části země jako území čínského starověkého státu k jeho mocenskému císařskému ohnisku a středu.

Ideu ústředního slunečního města s paprsčitými cestami reprezentují i královské Versailles, vybudované pro krále Slunce, Ludvíka XIV. Svatý král, fungující v sociálním systému jako slunce mezi planetami, předával sluneční sílu svému lidu a byl univerzální institucí, a to na nejrůznějších místech zemského glóbu.

Z psychologického hlediska je labyrint vyjádřením „hledání středu“ a porovnává se s nehotovou formou mandaly. S labyrintem souvisí i významový okruh spirály a šroubovnice.

Velmi známé je staré indiánské zemní dílo (earthwork) v Ohiu, znázorňující hada a vejce, univerzální symboly známé i z evropské alchymie, které můžeme spatřit na leteckých snímcích Hadího kopce poblíže Locust Grove v USA.

Podobnou úctu k tvůrčím silám přírody vyjadřují skalní kresby domorodců ze západní Austrálie, znázorňující rostliny a stylizovaná zvířata. Pokrývají kameny a skály na posvátných místech, kde se lze spojovat s dušemi a mýtickým bezčasím, v němž přebývají předci (čukurapa). Jejich účel je iniciační.

Vyjádření víry v to, že zemský duch je obzvláště silně akumulován v podzemních jeskyních, vhodných k jeho vzývání a uctívání, představuje jeskyně poblíž Chichén Itzá, užívaná k rituálům stimulujícím ducha přinášejícího déšť. Jsou v ní zachovány četné obětní nádoby Mayů a nalézají se na mexickém Yucatánu. Porfyriova Jeskyně nymf, komentář k Homérovi a dílo žáka Plotinova, rozvíjí Platónovu metaforu světa a lidského poznání. Právě ona ovlivnila koncepci zahradních jeskyní známých z evropského manýrismu a baroka. Zároveň však ve staré teologii byla jeskyně symbolem neporušeného úplného světa a místem, kde mrtvé duše putovaly do podzemního Tartaru, cestou k božstvu hlubiny. Mnoho posvátných jeskyní se vyskytovalo v krétsko-mykénských mytologických představách. Nejznámější vchod do podzemního jeskynního světa je Očistec svatého Patrika na jednom ostrově v Loch Dergu. V minulosti se tam, nechávali zavírat poutníci, aby pocítili muka purgatoria (očistce). Podle lidové víry toho, kdo tam usnul, ďábel odnesl do pekla. V architektonické symbolice nika často nahrazuje jeskyni včleněnou do vesmírných souvislostí. Stejně to platí i pro modlitební niku islámské mešity (mihrab) jako pro apsidu křesťanského chrámu. Skrytá uzavřenost v kultovním prostoru se tím posiluje. Ve snové symbolice hlubinné psychologie se cesta, plná nebezpečností temnými jeskyněmi, vysvětluje především jako hledání smyslu života v hloubkách podvědomých vrstev, zděděných od matky. Jindy symbolizuje jeskyně regresi (ústup) do vytoužené, ukrývající temnoty života před narozením (transpersonální psychologie).

Projevy umění často dosvědčují blízkost propasti, kde má být svět i člověk s neodvolatelnou platností vytržen z trosek a ubohých stínů posvátného, nadobro oddělen od oné zmiňované druhé Svaté Země.

Prodchnuta vytržením ze všednosti, údivem z přirozené vitality živlů, elementárních tellurických energií, exaltována až k hluboké úctě a introspekci - tak lze postihnout proměny stavů lidské psyché. Jakým nesčetným a těžko uvěřitelným proměnám je podroben poutník zahradami, pokud otevře své smysly i mysl a osobnostně zakouší a prodlévá v duševních

stavech organického i anorganického bytí.

Jen autopsie a plně vědomé, avšak i bezděké toulání labyrinty cest a pěšinek k zapomenutým a opuštěným zákoutím může poskytnout taková nebývale mocná překvapení.

Nedávno jsem jedno prožil, nikoliv snad v ezoterickém prostředí zahrady vily d'Este v Tivoli u Říma pod vodním závojem Isidiným, ale zcela nečekaně, když jsem zabloudil do malého zámeckého parku ve východočeském Chrastu u Chrudimi.

Bezděky jsem tu stanul před baldachýnem staletého stromu, jenž svým bizarně pokrouceným, mohutně sukovitým převislým větrovím, kmenem i nad půdu vzepjatými hadovitými kořeny nejenže připomínal, ale k vaší nevíře vskutku byl oním legendárním blahovičником osvícení Gautamova.

Nevelké skromné rosárium poblíže jen doplňovalo, v jasném poledním slunci rozkvetlými růžemi, toto stinné místo na lavičce pod ním, kde jsem usedl. Určitá zchátralost, zanedbanost a opuštěnost prostředí zahrady dodávala zvláštní kouzlo.

Strávil jsem hodnou chvíli v útočišti stínu tohoto přírodního zázraku a zapomněl i na čas, jenž jakoby plynul mimo nás dva - strom a mou mysl, splývající s ním v jednotu dosud netušenou...

Klásti důraz na terapeutické, ekologické, kulturní hodnoty mi nikdy nepřipadalo tak důležité jako filozofické a zejména náboženské pochopení a mystický vhled do problémů lidského smyslu bytí na naší nádherné modré planetě.

To, co člověku nabídla v momentu mezi bezčasím a zrozením času, kdy díky tomu, že přijal ovoce rajských stromů - vědomí sebe sama, aby se stal sebevědomým obyvatelem pozemské zahrady, v dnešní civilizaci jakoby bylo odmítnuto a ztraceno.

Duch země a duše člověka jsou tragicky odděleny a člověk jakoby již ani nevnímal to nej-

důležitější, co náš svět i celý vesmír naplňuje smyslem: bezmezně živé rozptýlené vědomí, mohutné a věčné, jehož tep srdce a rytmus dechu má symbolicky řečeno: periodicitu tak nesmírnou, že i rytmus příboje oceánického planetárního nadvědomí, tak sugestivně líčený psychologií Stanislava Grofa, se jeví jako pouhá vteřina věčnosti.

Jen básníci, náboženští snílci a architekti přírody si občas uvědomí tuto osudovou prodlevu soudobé kultury a civilizace, tak vyspělé a sofistikované, že popírá svůj vlastní smysl a účel.

Upadla-li znalost zahrady počátků v zapomenutí, ba i záblesk posledních vzpomínek se jeví jen jako fantasma a blouznění, pak toto skutečné bezvědomí a hluboký spánek podobný smrti by již nemusil vést k probuzení do nového Brahmova dne.

Sesouvání moderního světa, parodie dekonstrukce řádu, vyhasínání přírody planety je snad oním pádem lidstva do stínu, jež jsem kdysi nazval - návratem do prefosilního stavu minerálního terestrického „vědomí“.

Přesto sdílím neskonalý optimismus u vědomí toho, že i tlející či dokonce zkamenělé pozůstatky či právě ony jsou základní stavební materií pro obnovu planet jako nositelky živin a energie, zcela podle názorů antropologicky orientované filozofie Maxe Schelera, jenž je nazývá přímo „centrálami energie“..., já pak alchymickou materií primou: úrodnou prstí pro setbu budoucnosti.

Tvorba architekta Ivara Otruby, kterou můžeme například obdivovat v brněnském arboretu v areálu Mendelovy lesnické a zemědělské univerzity, respektuje a pracuje s řadou výše uváděných zásad a postupů.

Nalezneme zde rovněž meditativní zastavení s kameny, levitujícími na vertikálních ocelových nosnících, která poskytují široký prostor naší představivosti a nabízejí možnosti kontemplativních zastavení a soustředění v blízkosti hektického života velkoměsta.

Otruba dokáže mistrně zacházet s poetikou vodního prvku jako se sochařským prostorotvorným médiem (kaskády, potůček, kašna).

Skládá z plátů přírodní břidlice a betonových segmentů pozoruhodné environmentální kompozice s kovovými lavicemi, nesoucími miniaturní kamenné krajiny (alpinium). Zdůrazněním diagonálou vnáší moment pohybu do zdánlivě nehybného přírodního prostředí, kde i třpyt a vodní šum kaskád je podporou tohoto záměru.

Architektonicko-sochařské variace jsou komponovány s vysokou estetickou citlivostí a současně i hlubokou znalostí používaného biomateriálu.

Ivar Otruba chápe v intenci bachelardovské imaginace a filozofické poetiky rovněž strom jako živoucího partnera lidské bytosti a pozoruhodný případ obzvláště vzpřímeného bytí, vertikálně planoucího v ose světů.

Je to i předobraz (archetyp) vzpřímeného makroanthropose - v čase, v prostoru a především v jeho neviditelné spiritualitě, která je prohloubením a vyzařováním skutečného smyslu a místa člověka v kosmickém řádu.

Zde je tvůrce ve shodě nejen s pojetím myslitele Gastona Bachelarda, ale i s antropologizující fenomenologií Maxe Schelera a filozofií Teilharda de Chardin a souběžně navazuje na to nejlepší z hlubinné tradice, utvářené a kultivované po tisíciletí dlouhou řadou básníků, kaligrafů a zahradníků Dálného Východu...

